

1877-2017, 140 χρόνια από το τελευταίο μπάρκο του Ήρωα, Ναυάρχου, Πρωθυπουργού...

Γιατί ονομάστηκε «Άγιοι Απόστολοι» η εκκλησία του Κανάρη στην Κυψέλη; Μια άγνωστη ιστορία για το ναυμαχικό Λάβαρο του Ψαριανού Μπουρλοτιέρη

του Ιωάννη Μιχαήλ Μιχαλακόπουλου

Οπως έχει ξαναγραφεί στο φιλόξενο βήμα της Ναυτικής Ελλάδας, ο Πυρπολητής Κωνσταντίνος Κανάρης (1794-1877) είχε επιλέξει μεταπολεμικά (1853) να διαμένει σε ένα απλό και ταπεινό σπίτι στην Κυψέλη. Η εν λόγω πρωθυπουργική κατοικία δεν παρέπεμπε σε αριστοκρατική έπαυλη ούτε απασχολούσε πολυάριθμο υπηρετικό προσωπικό. Λόγιοι και περιηγητές της εποχής, επισκεπτόμενοι τον ευσεβή και φιλακόλουθο Ναύαρχο, κάνουν λόγο για «οικία με πρασίλους περσίδας, με μικρόν περιβόλιον και κρήνην εν μέσω ροδώνων». Σε αυτό το χώρο «εκάθητο ο πολιοκρόταφος ήρωας με το σώμα κεκρυτωμένον επί βρουσκεπούς εδωλίον». Άλλη περιγραφή της εποχής αναφέρει ότι ο Κανάρης διέρχεται «το φθινόπωρον του βίου του, καλλιεργών κηπάριον ή ως ξυλουργός ή τρέφων όρνιθας, κατοικεί δε εν πενιχρά καλύβη ήτις είναι ωσάν όασις στην πέριξ των Αθηνών ερημία. Έχει δε απέναντι την θάλασσαν, ης εδέσποσεν κάποτε. Ο κοιτών αυτού λιτός, εφαινετο αρμόδιον κατάλυμα της εν αυτό ενοικούσης τιμίας ψυχής...».

Λίγο πιο μέσα, στο εσωτερικό του κτήματος, υπήρχε ένα εκκλησάκι που αποτέλεσε μετεπαναστατικό καρπό του βαθέος θρησκευτικού συναισθήματος του μπουρλοτιέρη. Η ανέγερση του εν λόγω ναϊδρίου ολοκληρώθηκε τον Αύγουστο του 1873 από τον Πυρπολητή και τη σεβάσμια σύζυγό του Δέσποινα Κανάρη (το γένος Μανιάτη). Το ναϊδριον (που σώζεται και σήμερα σε άριστη κατάσταση) αφιερώθηκε από το ζεύγος των κτητόρων στους Αγίους Αποστόλους και πανηγυρίζει στις 30 Ιουνίου («Σύναξις των Αγίων Δώδεκα Αποστόλων»). Κάθε χρόνο στην Κυψέλη, Κλήρος και Λαός πραγματοποιούν Λιτανεία της εικόνας μέσα σε κλίμα έντονης συγκινησιακής φόρτισης. Συχνά, το αγαπημένο και πολύνικες Πολεμικό Ναυτικό τιμά και κοσμεί με την παρουσία του (άγημα ή/και μπάντα) τις εκδηλώσεις...^[2]

Και συνήθως κάπου εδώ η σχετική αφήγηση τελειώνει αφήνοντας όλους εμάς (αναγνώστες, γράφοντες και συζητητές) με ένα ερώτημα... Γιατί δόθηκε το όνομα –ειδικώς– των Αγίων Αποστόλων στο παρεκκλήσιο της Κυψέλης; Με ποιο σκεπτικό ή από ποια συναισθηματική παρόρμηση κινούμενος ο Μπουρλοτιέρης επέλεξε τους «πασόφους αλιείς» για αυτό το –ψηλού συμβολισμού– έργο ζωής; Ορθολογικά, θα ανέμενε κάποιος

να είχε επιλεγεί ο προστάτης των ναυτικών Άγιος Νικόλαος, που μας θυμίζει και την κεντρική εκκλησία των Ψαρών στην οποία προσέτρεξε ο στολοκαύτης μετά την πυρπόληση της Τουρκικής ναυαρχίδας (06/06/1822) για να ανάψει ένα αγιοκέρι. Ειδάλλως, ο ναύσκος θα μπορούσε να είχε αφιερωθεί στη Θεοτόκο ή στον Σωτήρα Χριστό. Κάποια θέματα όμως δεν υπακούουν στους νόμους της λογικής, των πιθανοτήτων και των προσδοκιών. Κάποιες φορές, η ασφαλέστερη οδός που οδηγεί στην αλήθεια είναι η οδός της καρδιάς. Και στην περίπτωση μας μάλλον η εξήγηση – απάντηση βρίσκεται ανάμεσα σε προσωπικά παιδικά βιώματα, αρμύρα, μπαρούτι και λιβάνι.

Αρχικά, κατά την «έρευνα γραφείου» για τον Ψαριανό Κανάρη της Κυψέλης προέκυψε ότι στις 12 Ιουνίου 1922, επί τη εκατονταετηρίδι της ανατίναξης της Τουρκικής ναυαρχίδας του Καρά Αλή, έγινε μια σχετική ομιλία στο Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας (νυν Εθνικό Ιστορικό Μουσείο – «Παλιά Βουλή»). Συγκεκριμένα, ο Πρόεδρος της Εταιρείας Κων/νος Ράδος μίλησε για τη χρήση των πυρπολικών και παρουσίασε στο εμβρόντητο ακροατήριο το ναυμαχικό Λάβαρο του Κανάρη όπου ήταν επ' αυτού εξωγραφισμένοι οι... Άγιοι Απόστολοι. Ο ευλαβέστατος μπουρλοτιέρης είχε πάντα μαζί του αυτό το Λάβαρο σε κάθε παράτολμη ναυτική καταδρομή. Στις οριακές στιγμές κατά την εν Χίω πυρπόλησιν... «μέσα στο κυματόδαρτο σκοτάδι», ο Κανάρης έκανε τάμα στην Παναγία να κατασκευάσει μια εκκλησία επ' ονόματι των Αγίων Αποστόλων, όταν η Ελλάδα ελευθερωθεί. Έτσι κι έγινε. Όταν οικοδομήθηκε ο ομώνυμος ναός στην Κυψέλη, ο Ναύαρχος τοποθέτησε το πολεμικό Λάβαρο πάνω στην Αγία Τράπεζα. Παράλληλα, στο σχετικό δημοσίευμα αναφέρεται ξεκάθαρα πως «όμοιον ναόν» είχαν και στα Ψαρά οι γονείς του Κανάρη.

Για λόγους τεκμηρίωσης και πληρότητας του κειμένου παρατίθεται το όλον άρθρο με τίτλο «Το Λάβαρον του Κανάρη»:^[1]

«Εις το τέλος της διαλέξεως ην ο κ. Ράδος έκαμεν εν τω Εθνολογικώ Μουσείω προχθές Κυριακήν περί των πυρπολικών, επέδειξεν εις τους ακροατάς και το λάβαρον του Κανάρη, εξ ων οι μεν κατεφίλουν αυτό οι δε έκοπτον μικρά τεμάχια διά φυλακτών.

Τα εκκλησάκια των Αγίων Αποστόλων του Κανάρη στην Κυψέλη και στα Ψαρά, αριστερά και δεξιά αντίστοιχα (περιοχή «Διόχι», πλησίον του Φτελιού, «όμοιον ναόν είχαν και εις το Φτελιόν των Ψαρών οι γονείς αυτού, σωζόμενον ακόμη» [1]), είναι ορθογώνιες μονόκλιτες βασιλικές.

ΚΑΝΑΡΗΣ

«Μαιδιά, στο άστέρι!...»

Κανάρης

Μέσα στο κυνατόδαρο σκοτάδι
μηδ' ίσκιω άφίνει ή βάρκα μηδέ χνάρια.
Τ' άστρα στην κατ'ιχνιά, θαμπά λυχάρια,
πίνουν τρεμουλιαστά τό λίγο λάδι.

Λάμνουν τά παλληκάρια' ο τιμονιέρης
καρδιοχτυπι' ήν προσταγή νά πάρη.
Άτρομήτος στην πλώρη εσύ, Κανάρη,
μήτε θωρείς πού πής μήτε και ξερείς.

Ή νύχτα, ψυχραμένα τοΰ Τυράννου,
τόν κρύβει όσο μπορεί, νά τόν γλυτώση
μά εσύ μ' έλπίδα και με πίστη τόση
βοήθεια καρτερείς μόνο από πάνω.

Και νά, κυλά' έν' άστέρι και χαράζει
στο διάβα του χρυσόφωτην άράδα,
κι' άεροπλάνοτας ίσα στην άρμάδα
πάνω άπ' τή ναυαρχίδα πάει κι' άράζει.

Αείχτης χουσός στης θείας βουλής τό χέρι...
Είδες ν' άφοίξη έμπρός σου ο ύγρός Χάρος
και ριψάθοντας διπλό, τριπλό τό θάρρος
άπέκραζες με μιάς: Παιδιά, στο άστέρι!

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΕΜΗΣ

Το ανωτέρω ποίημα δημοσιεύθηκε στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας «ΕΣΤΙΑ» στις 06/06/1922 με αφορμή τη συμπλήρωση 100 ετών από την καταστροφή της Τουρκικής ναυαρχίδας στη Χίο από τον Ψαριανό Αρχιπυρπολητή Κωνσταντίνο Κανάρη, τον Ιωάννη Θεοφιλόπουλο (Καραβόγιαννο) και τους λοιπούς ηρωικότατους συντροφοναύτες...

Πηγές

1. Εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ, 14 Ιουνίου 1922, έτος 26ο, αριθ. 9219.
2. «Το εκκλησάκι και το σπίτι του ευσεβούς Κωνσταντίνου Κανάρη στην Κυψέλη», περιοδικό «Ναυτική Ελλάς», τεύχος Ιουνίου 2016. www.lygeros.org, ιστοσελίδα Καθηγητή Νίκου Λυγερού.
3. www.nhmuseum.gr, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Ευχαριστούμε θερμά τον κ. Ανδρέα Καραγιώργη, Πρόεδρο της Αδελφότητας Ψαριανών, για την παραχώρηση των φωτογραφιών και την εν γένει συνεργασία.

ΠΕΡΙ ΚΑΝΑΡΗ ΚΑΙ ΠΥΡΠΟΛΙΚΩΝ

Τήν προσηχή Κυριακήν, ώρες 10 π. μ. θέλει δμιλήσει περί Κανάρη και τών πυρπολητών της Ελληνικής Έπικρατασίας, έν τή Μουσείον της Ιστορικής και Εθνολογικής Έταιρείας, ο πρόεδρος αυτής κ. Κωνστ. Ν. Ράδος.

Κατά τήν διάλεξιν θέλουσιν επιδειχθή εμοίωμα πυρπολικού κατασκευασθέν έν τή Ναυστάθμω, μεθ' όλων τών λεπτομερειών, και τά έν τή Μουσείω φυλαττόμενα πολιτίμια τοΰ Κανάρη ένθιμικ.

Ή είσοδος ελευθέρα.

Προαναγγελία της ομιλίας του Κων/νου Ράδου «Περί Κανάρη και Πυρπολικών» (Εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ, 09/06/1922, έτος 26, αριθ. 9214).

Το λάβαρον τούτο έφερην εις όλας τας πυρπολήσεις ο Κανάρης έχων ακράδαντον πίστιν προς αυτό, επ' αυτού ήνε εξωγραφισμένοι οι Άγιοι Αποστόλοι, ήνε κατά το ήμισυ κεκαυμένοι και διάτρητον εκ σφαιρών. Διά τον λόγον τούτον ήξε τάξει τη Παρθένω κατά την εν Χίω πυρπόλησιν άμα της Ελλάδος ελευθερουμένης, να κατασκευάση και ναόν επ' ονόματι των Αγίων Αποστόλων (όμοιον ναόν ήχον και εις το Φτελιόν των Ψαρών οι γονείς αυτού, σωζόμενον ακόμη) και ον ωκοδόμησεν εν Κυψέλη, την δε Αγίαν Τράπεζαν ήχε σκεπάσει διά του λαβάρου του τούτου. Κατά δε τω 1912, ένεκα αιτίου τινός το λάβαρον μετεφέρθη εις την οικίαν της εγγονής του πυρπολητού κυρίας Α. Γ. όπου και φυλάττεται».

Εν συνεχεία, η έρευνα έδειξε ότι όντως στη θέση «Διόχι» στα Ψαρά (πλησίον του Φτελιού που αναφέρει ο Κων. Ράδος) σώζεται, ακόμα και σήμερα, εκκλησάκι των Αγίων Αποστόλων. Μάλιστα, η εκεί περιοχή (τοπωνύμιο) λέγεται «του Μπουρέκα» που παραπέμπει στη μητέρα του Ναυάρχου, Μάρω Κανάρη το γένος Μπουρέκα. Έτσι, η επί τόπου «έρευνα πεδίου» στη γενέτειρα του Μπουρλοτιέρη συγκλίνει με τα στοιχεία που ευρέθησαν από την αρχική μελέτη των γραπτών τεκμηρίων.

Συνεπώς ο Κανάρης, προς εκπλήρωση του προσωπικού του τάματος στη Θεοτόκο και εις ανάμνηση των νεανικών βιωμάτων στο οικογενειακό εξωκλήσι των Αγίων Αποστόλων στα Ψαρά, έκτισε το ομώνυμο (και όμοιον) εκκλησάκι στην Κυψέλη το 1873 θέτοντας στην Αγία Τράπεζα το μπαρουτοκαπνισμένο ναυμαχικό Λάβαρο...

Έκτοτε, δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα τι απέγινε «το κεκαυμένο και διάτρητον εκ σφαιρών» Λάβαρο. Φυλάσσεται στο σπίτι κάποιου απογόνου του ζεύγους Κανάρη; Επεστράφη στην εκκλησία της Κυψέλης και κήκε στην πυρκαγιά τον Ιούνιο του 1978^{2,4)};... Το μόνο «σίγουρο» είναι ότι κάθε φορά που οι αέρηδες χτυπάνε το ξωκλήσι στο Διόχι των Ψαρών, τρεμοπαίζει το καντήλι στους Αγίους Αποστόλους της Κυψέλης... Λες και κάποια αόρατη, υπέρλογη χορδή ενώνει τις δύο ιερές κόγχες...

Φέτος, στις 3 Σεπτεμβρίου 2017 συμπληρώνονται 140 χρόνια από το θάνατο του Ήρωα, Ναυάρχου, Υπουργού και Πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Κανάρη. Ίσως θα ήταν μια ενδιαφέρουσα συγκυρία για την Εκκλησία, τα Σχολεία, την τοπική Αυτοδιοίκηση, φορείς και ιδιώτες να αναδείξουν τα διαχρονικά νοήματα που σχετίζονται με το ιστορικό πρόσωπο - σύμβολο «Κανάρης». Τέτοιες δράσεις (εκδηλώσεις, εκδόσεις, εκθέσεις) θα έχουν υψηλή ηθική και παιδαγωγική αξία, ιδιαίτερας στην έντονα μελαγχολική και αντιηρωική εποχή που διερχόμαστε...

Φωτογραφία από το εσωτερικό της εκκλησίας των Αγίων Αποστόλων στο Διόχι των Ψαρών.

